

ARBETAREN

Jane Morén i sin koloniträdgård. Foto: Josephine Askegård

Kolonilotten - en solklar klassfråga

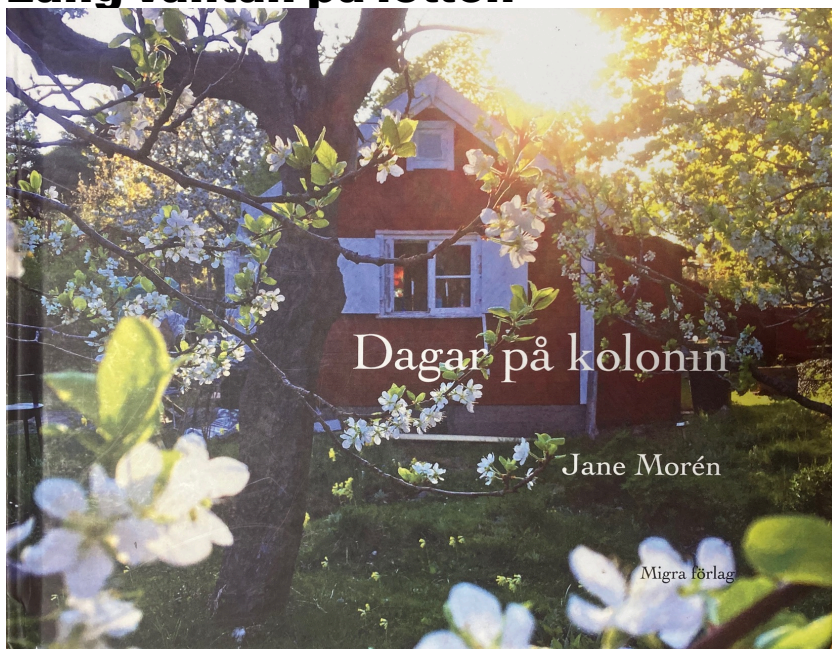
#47/2025 Kultur

Jane Morén har skrivit och fotograferat *Dagar på kolonin*, en poetisk skildring av koloniträdgårdsrörelsen i allmänhet och hennes eget arbete och njutning på lotten i synnerhet. Hon bjuder på kaffe i små koppar och en berättelse om livslust och arbete för sin egen skull, med en över 100 år gammal historia som är mer populär än någonsin.

I hela Sverige syns koloniodlingar, med eller utan stugor, när man kommer resande med tåg. Odling är något som gått i vågor, inte minst bland unga personer. Nu verkar det vara mer populärt än på länge. Köerna till odlingslotterna är långa, och för dem med bästa lägena, nära stan, för att inte tala om de som har en liten stuga till hyfsat pris, kan det handla om många års väntan.

Ofta ligger de längs ett järnvägsspår i utkanten av staden. Stadd på resa är en koloniodlingsförening ett bra tips för att få nya kontakter, och lära sig nya saker. Alla föreningar har sin stil. Överallt vill odlarna visa upp sina små oaser i vardagen. I Rosengård i Malmö besökte jag en långsmal odlingsförening, en av Sveriges största, med ett 150-tal lotter, och fick smaka och lära mig nya specialiteter. En thailändsk kvinna med prunkande lott i Tensta i Stockholm tyckte att svenskars prydliga odlingsrutor var ”gravliknande”. På väg ut till min egen lott i Skarpnäck mötte jag en farbror på bussen som var barnfödd i sin egen, nu ärvda stuga, för nära 80 år sedan. I Lund, Norrköping och på andra platser har jag vandrat genom solrosskogar och hav av mangold och luktärtor. Och fått odlarens glädje på köpet.

Lång väntan på lotten

En solig vårdag i maj besöker jag Jane Morén, författare, journalist, och tidigare chefredaktör för tidningen Klass, i hennes kolonistuga och trädgård i närheten av Gullmarsplan i Stockholm. Den fick hon vänta på i många år, men nu har hon dukat upp med kaffe i gamla fina koppar, i trädgårdssoffan. Under bordet står

kaffemjölken i skugga, och i det stora päronträdet hänger vimplar efter gårdagens kalas för att fira hennes nya bok, *Dagar på kolonin*. En bok med bilder och berättelser från tidig koloniträdgårdshistoria till senaste grönt och doftande trädgårdssus.

Luften är fylld av fågelkvitter, humlesurr och syrendoft. Så har det upplevts i över 100 år på just denna plats. Jane Moréns koloniträdgårdsförening anlades revolutionsåret 1917. Hon ser sig som en arvtagare till inte bara sin egen kolonilott, utan också till en rörelse som startade i slutet av 1800-talet, med många goda syften. En möjlighet att odla nyttiga växter att dryga ut hushållet med, men också att få njuta av dofter och vila under ett hårt arbetsliv.

Det var arbetarklassen som verksamheten riktade sig till. När kolonirörelsen drog igång grasserade tuberkulos och andra sjukdomar i ganska dålig sanitet i städerna, och idén att luft och ljus kunde bidra till ett sunt liv hjälpte till för populariteten. Det fanns tankar om fostran till en sund medborgare, enligt tidens sätt att se.

I dag, liksom under 1970-talets gröna våg, kan ett stort intresse från de unga handla om klimatet och att komma nära naturen.

Jane Morén diktar och berättar i sin bok om kolonilottens historia, men också om just hennes väg in i odlingen och vilan på hennes kolonilott, som hon delar med två vuxna barn.

Jane Morén, som aldrig glömmer klassaspekten, mejlar mig efter besöket och påminner om vikten av hembudet, där kolonilotten värderas utanför marknaden. Här citerar jag henne: ”Om det inte skett så hade de som bäst behöver en kolonilott (exempelvis alla de som inte har ekonomiska tillgångar eller lågavlönade) inte haft möjligheten. Men de kan, tack vare hembudet som många koloniföreningar tillämpar, ställa sig i kö och ha möjlighet att bli ägare till en liten stuga på arrenderad mark. Det är väl det viktigaste med koloniträdgårdstanken, tycker jag. Om inte hembudet fanns hade min familj aldrig kunnat bli kolonister med liten stuga. Kolonin är en plats värnad från marknaden och därmed tillgänglig för flertalet. Det var socialisten Anna Lindhagen som insåg hur viktigt det var.”

– Jag är uppvuxen med min mamma och en syster och under min barndom hade vi inte något sommarställe. Jag har inte haft hus eller mark i mitt vuxna liv heller. Det var därför så fantastiskt att få chans till en kolonilott och att den ligger så nära att vi kan cykla hit eller ta tunnelbanan några stationer hemifrån, berättar Jane Morén.

Jane Morén har skrivit skönlitteratur och sakprosa. 2018 kom hennes biografi om en kvinnlig pionjär i Stockholm, Anna Johansson Visborg, som kämpade för kvinnors rätt till goda arbets- och levnadsvillkor. En socialdemokratisk och fackligt stridbar kvinna.

– Efter det gjorde jag en annan bok med utgångspunkt från Anna Johansson Visborg, *Sommarsystrarna på Visborgs minne*, ett historiskt reportage om semesterhemmets nästan hundraåriga historia med intervjuer med kvinnor.

Växlar mellan stora frågor och det privata

2021 kom novellsamlingen *Medan vi fortfarande kan*. Om människors sätt att hantera pandemin på olika sätt.

– När jag fick min kolonilott hade jag inte en tanke på att skriva om den, men under den andra sommaren satt jag därinne på eftermiddagen, vid västerfönstret som jag kallar det, och så tänkte jag att det här är ju helt otroligt

med denna lilla stugan som finns och ändå stadens larm så nära. Jag har ju skrivit rätt mycket poesi, som estradpoet har jag varit mycket ute och läst mina dikter i hela Sverige. 2011 skrev jag dikteposet *Ansiktet i händerna: en berättelse om stroke*, om två stora katastrofer och min mammas privata katastrof när hon fick en stroke. Jag växlade fram och tillbaka mellan det stora och det privata, berättar Jane Morén.

Så är det ju med den här boken också, du växlar fram och tillbaka mellan din egen upptäckt av din kolonilott, odling, och koloniträdgårdarnas historia?

En nöjd granne med sina solrosor. **Foto: Jane Morén**

– Jag tycker att man når nya insikter i det här växlandet. Förståelse och engagemang.

På min egen huslösa odlingslott är det lite hipp som happ med blommor och kannor och spenat – här känns det lite mer som på gammaldags sätt med raka gångar. Som en omsorg, att man är glad över att man fått tillgång till detta, inte en självklarhet för de som en gång fick det här.

– Ja, det vi kände när vi fick den här lotten – att det var ju helt fantastiskt. Och så värdefullt, både för staden, människorna och naturen att koloniområdena finns och fått finnas kvar.

Jane Morén skriver i sin bok om hur det hände saker under kriget. Att först fick man inte odla så mycket potatis, men sedan var det mest potatis som gällde.

– Ja, de som fick mark skulle se till att också omgivningen skulle få njuta av trädgårdarna. Och det hänger kvar lite grann – det står att kolonilotterna ska vara öppna så att man kan titta in. Att man ska dela sin njutning med de som går förbi. Man ska inte sätta upp plank, utan man delar. Så klart är det ju vi som har lotten som ser mest av den, men jag tycker det är viktigt att vara inbjudande.

Ur Jane Moréns Dagar på kolonin

Det skulle finnas fruktträd och bärbuskar
grönsaks- och blomsterodlingar
små gångar som i en trädgård
som ledde till en berså

Tanken var god
men ibland var behoven andra
arbetaren Gotthard
skrev till Anna Lindhagen
opponerade sig mot
att han skulle mista lotten
om han fortsatte att odla så mycket potatis

De kunde väl få bestämma själva
få ha lite handlingsfrihet också
annars blir vi bara edra drängar
skrev han

Han undrade om den föraktade potatisen
den som blommade lika vackert

som vilken annan blomsteräng
och som dessutom
gav arbetaren livnäringen
det allra viktigaste

Om det skrev han i brevet
uttryckte sorg att han skulle lämna
markbiten han plockat varje sten ur

Det var strax innan första världskrigets
skriande matbrist
då kommunen började intressera sig
för nyttan med kolonilotter
hungern fanns där redan
krig eller ej
i arbetarklassen

Du skriver också om hur man lär känna folk omkring sin egen odling?

– Vissa grannar har man mycket kontakt med och sedan har vi städdagarna då vi alla samlas. Koloniområdet är ju vår gemensamma sak som vi sköter om och vill hålla fint.

Känner du till något om de som hade den här stugan före dig?

– Ja, det är det som är så fint. Jag har genom deras släktingar fått ta del av de gamla fotoalbumen, de har berättat för mig vad de gjorde här och så. Så det finns en del i boken där jag berättar hur viktigt det var med odlingen och hur man bodde i stugan under sommaren.

Du har ju skrivit en hel del om historien kring din lott?

– Den första ägaren var byggnadsarbetare och det var han som byggde stugan. Sedan tog en metallarbetare över, han var fackligt aktiv, så här samlades de fackligt aktiva. Man hade umgänge med familjen, släkt och vänner. De som var med här hade arbetaryrken. Man umgicks och drack kaffe, det var på 1930-talet. Jag har fått fotografier från 1930- till 1950-talet, man träffades och drack kaffe, och umgicks måste man ha gjort under alla år.

Har du byggt vidare på den gamla växtordningen som fanns här?

– När man tar över en lott är det ofta att de innan inte har orkat de senaste åren. Då är det mycket man får upptäcka vad det är som har växt här – innan kirskålen kom. Så det är mycket som jag är väldigt tacksam över hur mycket som skötts innan vi kom. Bärbuskar, björnbär och vinbär, röda och svarta. Och flera fruktträd, både på fram- och baksidan av stugan.

På baksidan av huset finns jord och redskap till hjälp för allt arbete som behöver göras. Foto: Josephine Askegård

Får man ha hur mycket träd som helst?

– Inga restriktioner ännu, och lotterna är ju ganska stora. Vi har 300 kvadratmeter och grannen över dubbelt så stort. Vi har planterat ett nytt äppelträd och ett plommonträd, för det här är en väldigt het lott. Det är som om man är utomlands när det är mitt i sommaren. Det är som en värmepunkt här. Det är som en värmepunkt här. De två träden ger skugga, men är också planterade med tanke på framtiden – kommer det att bli vattenbrist? Man kanske måste odla mer där det är skugga. Att man inte kan odla på öppna marker utan ta hjälp av naturen på något sätt, berättar hon.

Respekt för maskrosor

– Havtornen har vi här också – och så prydnadsblommor. Vi försöker ha mycket mat, som potatis och vitlök. Jag ska så morötter snart, och salladslök, i den här pallkragen, som jag inte hunnit göra i ordning, med grenar och kvistar i botten och sedan löv – det blir som en egen kompostjord. Och så i med både höns- och kogödsel. Vi hyr en mindre lastbil, jag och barnen en gång varje vår, och åker och handlar det vi behöver. Så det gjorde vi för några helger sedan. Annars har vi haft gemensamt inköp här, men inte just i år, berättar Jane Morén.

Hur tänker du kring växterna som ogräs och finare växter? Har ditt klassengagemang spillt över på din syn på växterna? Det här Elsa Beskow-tänket på fina och fula växter, önskade och oönskade?

– Nej, inte alls (skratt), absolut inte. Det är snarare så att ju mer jag är här och jobbar med jorden och får kontakt med insekter och fåglar har jag fått än mer respekt och ödmjukhet inför djurliv och växter och så har jag läst på – till exempel varför jag har så mycket maskrosor här. I början av våren, innan fler blommor kommer upp så kan humlor behöva näringen från maskrosor. Maskrosor växer ofta på en plats där det saknas vissa bra ämnen för jorden.

Intressant vinkel på maskrosorna, men de blir ju bara fler och fler?

– När jag bereder för att sätta till exempel potatis då får jag ju gräva upp maskrosorna just där och bereda jorden med gödsel. Jag arbetar lite som en bonde som plöjer och gödslar och sår. På vintern måste jag se till att den öppna jorden inte urlakas, så då täcker jag med löv och grenar. Men jag är fortfarande i lärostadiet när det gäller växtlighet, berättar Jane Morén.

– Och nu har vi en koltrast där som letar mask i jorden!, lägger hon till.

Ödmjukhet för alla användare

I boken skriver hon om detta. Ödmjukhet och att vi ska vara rädda om naturen.

– Så försöker jag ha gångar och små platser; jag har en örtagård där borta till exempel, där man odlar saker som ska torkas till hösten. Salvia, rölleka och rosmarin kommer ut snart, och timjan. Och så har vi massor av oregano. Jag

försöker tänka att den här platsen är plats för odling och plats för insekter och fåglar, för att hjälpa naturen med mångfalden, det känns jätteviktigt att tänka att här ska inte bara vara en mänsklig trädgård, utan att vi ska samsas – djuren och växterna och vi, på den här platsen. Och så har det blivit.

Pionen är på väg mitt i nyttoväxterna i pallkragar och bakom galler och stöd. **Foto: Josephine Askegård**

Har du några odlingsförebilder som du följer?

– Det enda jag tänker är att följa de tidigare kolonisterna här. Jag har till exempel planterat fyra krusbärsbuskar här, för det växte krusbär här tidigare. Men jag är ingen som läser trädgårdsböcker eller följer trädgårdsprogram. Det är ganska enkelt, jag tänker: var kan det blir mat för mig och barnen och andra som vi bjuder? Och var kan det bli mat för humlorna, och för fåglarna – och hararna som kommer på kvällen och sitter och mumsar på gräset – vi har en äng därborta där vi låter det växa lite vilt.

Inga rådjur här?

– Jo tyvärr, rådjur också. Ett år hade vi får fett som man sprutar på växter man vill skydda, och fårull har fungerat ganska bra. Men helt omöjligt att sätta ut lökar med tulpaner, de knipsar dom som om det var gjort med en sax.

Så småningom är det dags att ta itu med den inrasade jordkällaren. Foto: Josephine Askegård

Dina barn var vuxna när ni fick lotten?

– Det var min son Fernando som fick tipset och ställde sig i kön. Efter fem år fick vi erbjudande om en lott – utan stuga, och så gick vi och tittade på den. Det är lång kö här, nära stan.

– Jag är här mycket, och reser inte bort under sommaren. Vi sover över, men har ingen el. Men man kan skaffa en solpanel. Jag skulle vilja ha så man bara kunde koka lite te vatten och ladda mobilen. Och en lampa i taket.

Ett päronträd planterat 1928

Mycket tidig vår ser man ut över vattnet, men redan i maj är växtligheten och skogen bakom stugan för tät och hög. Jane Morén pekar på ett stort träd framför stugan, och utbrister:

– Titta på det här otroliga päronträdet som är planterat 1928 – folkhemsåret. Vartannat år får det enorma mängder frukt!

1928 - folkhemsåret

Året då Jane Moréns päronträd planterades och Per Albin Hansson, då försvarsminister, lanserade "det svenska folkhemmet":

I mars utvidgas papperskonflikten till 57 000 arbetare. Efter avslöjande att de strejkande gruvarbetarna fått stöd från Sovjetunionens gruvarbetarfederation tar LO avstånd från strejken.

I april träffas en uppgörelse i konflikten på pappers- och sågverksområdet.

Vid andrakammarvalet i september backar socialdemokraterna och högern går fram efter en skrämselkampanj som kallas "Kosackvalet". Inför valet har Högerens Ungdomsförbund kombinerat propaganda mot SAP med kommunisthets, Sveriges historia och rysskräck. I en affischkampanj har man hävdat att SAP är en röst för "Moskva" och att SAP vill införa kommunistiskt skräckvälde med härjande kosacker.

I maj antar den svenska riksdagen regeringens förslag om bindande kollektivavtal och arbetsdomstol, trots fackliga protester och socialdemokratiskt motstånd.

I januari 1928 lockoutar arbetsköparna 17 000 arbetare inom den svenska pappersmassaindustrin. Konflikten utvidgas senare med 13 000 arbetare vid pappersbruken. Pappersarbetarkonflikten utvidgas till sågverken. En konflikt som leder till strejk utbryter i den svenska gruvindustrin.

Den 1 oktober 1928 installeras den nya högerregeringen.

– Vi går hit under vintern och sopar bort lite snö från tak och träd som kan brytas. De unga är ju starka och kan klättra så smidigt. Men det har väl med åldern att göra också, att man är mer intresserad av själva odlingen.

– Nu är det tre fåglar här. En nötskrika, en ringduva och en skata. Helt otroligt – den vackra nötskrikan på vattentunnan där. Och så var det en koltrast därborta, visar Jane Morén på och pekar upp i trädet.

– Och så har vi blåmesungar i en fågelholk här på västersidan, så himla gulligt alltså. När det är dags för dem att flyga blir det ett väldigt svirr.

Vi tar en tur till baksidan av huset, med ett litet uthus för verktygsbod och dass. Här finns också en gammal, närmast inrasad jordkällare som står i kön för allt att ta hand om. Hela tiden finns det nytt att upptäcka i den lilla bit natur som den här lotten innehåller. Och de är tecken på Jane Moréns omsorg om alla invånare här.

Också för andra att njuta av

– Och där kommer en fjäril, ser du det? Den är nere och dricker vatten, jag har vattenbad för både insekter och fåglar.

– Ja, det är ett paradis, men ändå, i slutet av hösten kan jag känna att det ska bli skönt att vila en stund, alltså några månader. När man stänger igen allting, då är man trött efter en hel säsong.

Då har skörden också frambringat marmelader och torkade äpplen och annat att njuta av under hela vinterhalvåret fram tills odlingssäsongen börjar om.

Det ståtliga päronträdet planterades 1928 – folkhemsåret, påpekar kolonilottsinnehavaren Jane Morén.
Foto: Josephine Askegård

Josephine Askegård

Publicerad 25 June, 2025

Uppdaterad 25 June, 2025